Dirk Gindt, professor i teatervetenskap, berättar i denna artikel om Giron Sámi Teáhters verksamhet – där han under hösten varit gäst inom ramen för sitt forskningsprojekt om samisk scenkonst, som funnits i Sverige under femtio år – och argumenterar för varför denna teater bör utnämnas till nationalscen.

I väntan på en nationalscen

DET PÅGÅR EN SAMISK kulturrenässans i Sverige som tog fart 2016 med Amanda Kernells film *Sameblod*. Den fungerade som en ögonöppnare för många svenska biobesökare som konfronterades med de rasbiologiska övergreppen som samerna utsattes för och den hårda assimileringspolitik som bedrevs mot samiska barn. Därefter har tre samiska författare – Ann-Helén Laestadius, Linnea Axelsson och Elin Anna Labba – vunnit det prestigefyllda Augustpriset. I höstas blev Mats Jonssons självbiografiska seriebok *När vi var samer*, nominerad till samma utmärkelse. Låt oss inte heller glömma bort låtskrivarna och artisterna Sofia Jannoks och Maxida Märaks tankeprovocerande texter. Och i år kommer tre samiska konstnärer omvandla den nordiska paviljongen till en samisk paviljong på Biennalen i Venedig.

Scenkonsten är en avgörande del av denna samiska kulturrenässans och Giron Sámi Teáhter har gjort mångfaldiga insatser för att stärka den samiska kulturen och sprida kunskap om den. Giron Sámi Teáhter är en turnerande teater med sitt säte i Kiruna/Giron och sina rötter i den fria gruppen Dálvadis, som grundades 1971 av dramatikern och regissören Harriet Nordlund och skådespelaren och konstnären Maj Doris Rimpi. Dálvadis →

Ædnan, Giron Sámi Teáhter i ett samarbete med Riksteatern, med Lene Cecilia Sparrok, Nina Fex och Kristin Sohlberg.

FOTO: SÖREN VILKS

→ första uppsättning, *Vi ska leva vidare,* protesterade mot dämningen av sjön Sijddojávrre i kommunen Jokkmokk/Jåhkåmåhkke/Dálvvadis. Nordlund förklarade många år senare: »Vi ville visa att vår kultur är levande och värdefull och framför allt värd att kämpa för.«[1] Dálvadis upplöstes i början av 1990-talet, men ur askan steg föreningen Samisk teater som 2009 fick sitt nuvarande namn Giron Sámi Teáhter. Än idag präglas teaterverksamheten av ett aktivt ställningstagande i aktuella frågor som berör det samiska samhället.

EN AVGÖRANDE ASPEKT för att förstå både den konstnärliga och den politiska verksamheten hos Giron Sámi Teáhter är dess förankring i och interaktion med just det samiska samhället. Förutom att i sina uppsättningar ta upp frågor som direkt berör samer (som till exempel markexploateringar, diskriminering, relationen till historiska övergrepp samt relationen mellan språk och identitet), agerar Giron Sámi Teáhter även som en motor i det samiska kulturlivet. Ett exempel på detta är det nära samarbetet med författarcentrumet Tjállegoahte vars mål är att stärka den samiska berättarkonsten, sprida kunskap om den samiska litteraturen och utbilda unga blivande författare. Med tanke på samernas rika berättartradition, dit också jojken bör räknas, framstår samarbetet mellan Giron Sámi Teáhter och Tjállegoahte som mycket organiskt och leder förhoppningsvis till att det inom några år kommer finnas fler samiska dramatiker och dramaturger än idag. Ett annat exempel på teaterns aktiva nätverkande är dess medlemskap i Viermi K, ett kulturnätverk som sträcker sig över hela Sápmi med målet att stärka den samiska kulturverksamheten och dess infrastruktur.

Det är också i dessa transnationella samarbeten som Giron Sámi Teáhters konsekventa urfolksperspektiv kommer till uttryck, som innebär att det ska spelas teater på samiska villkor och med samiska språk och den samiska kunskapen som en självklar utgångspunkt. Björn Söderbäcks pjäs *Vingslag* är ett exempel. Den bygger på samiska myter och riktar sig till barn och ungdomar. För att anpassa sig till publiker med olika språkkunskaper har skåde-

»En fråga som samiska kulturarbetare har lyft i flera decennier är varför inte samisk scenkonst anses vara av nationellt intresse.«

Ædnan, Giron Sámi Teáhter i ett samarbete med Riksteatern, med Nina Fex och Vincent Grahl.

FOTO: SÖREN VILKS

spelarna repeterat in två versioner av föreställningen: en på svenska och en på nordsamiska.

Urfolksperspektivet betyder vidare att det, ända sedan Dálvadis-tiden, finns ett aktivt samarbete och en nära dialog med urfolk från Nordamerika, Australien och Nya Zeeland.

Giron Sámi Teáhter har ingen »husregissör«, vilket innebär att varje uppsättning präglas av sin egen specifika estetik som sträcker sig från dokumentärteater (*CO2lonialNATION*), ritualiserade former (*Håll elden levande*) till ett förhöjt teaterspråk med musikalinslag (*Begrav mitt hjärta vid Udtajaure*). Vad som knyter samman de olika uppsättningarna är att de håller en hög konstnärlig nivå och att de drivs fram av en politiskt motiverad berättelse.

Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure, till exempel, handlar om diplomaten Lars Norberg som 2003 utnämndes till den svenska regeringens representant i förhandlingarna mellan Sverige och Norge, angående samiska renskötares rätt till betesmarker tvärs över nationsgränserna. När Norberg upptäckte och kritiserade hur båda länderna konsekvent bröt mot folkrätten, »entledigades« han från sitt uppdrag. Eva Gröndahls regi lägger tonvikt på de olika politiska maktkamperna som diplomaten hamnar i när han driver samernas rättigheter.

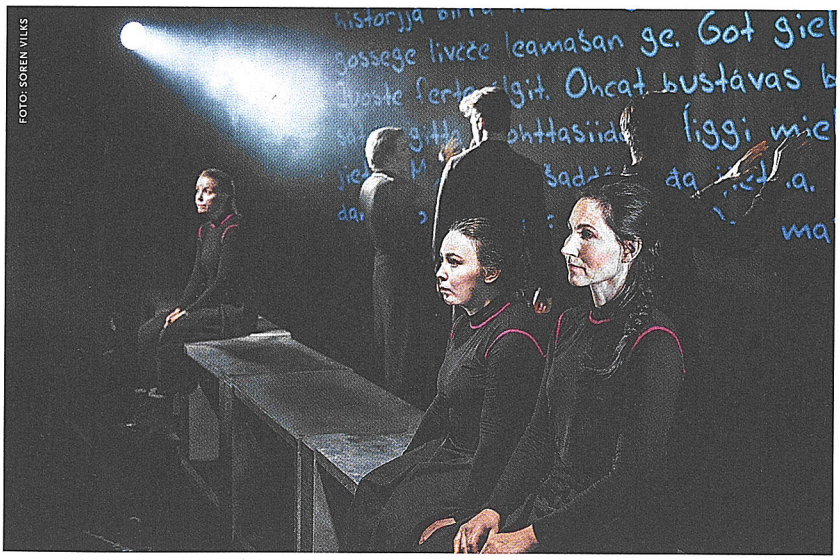

***Ædnan*, Giron Sámi Teáhter i ett samarbete med Riksteatern, med Lene Cecilia Sparrok och Kristin Sohlberg (i förgrunden).**

VEM SOM ÄGER rätten till samernas mark och vatten är återkommande frågor i Giron Sámi Teáhters uppsättningar, inte minst i *Ædnan* som bygger på Linnea Axelssons bok med samma namn och som Giron Sámi Teáhter iscensatte 2020, i ett samarbete med Riksteatern. *Ædnan* handlar om tvångsförflyttningarna som samiska renskötarfamiljer i Karesuando/Gárasavvon-området utsattes för under 1900-talets första hälft, när gränserna mellan Sverige och Norge stängdes som ett resultat av unionsupplösningen. I sin bearbetning betonar dramatikern Irena Kraus och regissören Malin Stenberg på ett konsekvent sätt »det kvinnliga perspektivet«, berättar de för mig i en intervju, där tre kvinnor fick representera tre olika generationers erfarenheter som sträcker sig från tvångsförflyttningarna och de rasbiologiska övergreppen ända fram till Girjasmålet.

Malin Stenberg har valt att lyfta fram samspelet mellan text, kropp, röst, scenografi, koreografi, kostym och musik och hantera *Ædnan* på ett sätt som »påminner om ett körverk snarare än som en dramatisk text med sceniska situationer utifrån rollkaraktärer«.

Författaren och journalisten Elin Anna Labba håller offentliga föredrag, inte minst för skolungdomar, under föreställningens Sverigeturné (som pågår till och med 4 april, 2022). Dessa pedagogiska insatser är kännetecknande för Giron Sámi Teáhters arbete och ingår i deras uppdrag, som är enormt stort. På teaterns hemsida beskrivs deras agenda med orden »att bedriva professionell scenkonst med den samiska kulturen och identiteten som grund och främja de samiska språken genom att lyfta samhällsaktuella frågor«. Sedan tillkommer turnéerna, arbetet med att främja unga samiska scenkonstnärer och samspelet med det övriga samhället.

EN FRÅGA SOM SAMISKA kulturarbetare har lyft i flera decennier är varför inte samisk scenkonst anses vara av nationellt intresse. 2011 ändrades Sveriges grundlag och erkände samerna som ett *folk*, vilket betyder att samerna borde ha större rätt till såväl politiskt som kulturellt självbestämmande.[2] Borde det inte vara en självklarhet att ett folk ska ha sin egen nationalteater?

Giron Sámi Teáhters olika föreståndare har nu i snart trettio år strävat efter att bli en nationalscen. När jag frågar teaterchefen Åsa Simma varför denna fråga är så viktig, svarar hon:

– Mycket enkelt svar. Vi har redan ett nationellt uppdrag som är ganska likt Riksteaterns, men i minimal form. Vi finansieras av två regioner, två kommuner och kulturdepartementet via Sametinget.

– Vi faller hela tiden mellan olika stolar, när vi har så många finansiärer. Ge oss den status vi redan har. Gör saken enklare. De små pengar som vi ber om är inte ens i närheten av vad Dramaten får och ändå turnerar vi mycket mer än Dramaten.

Att det finns medhåll för en samisk nationalscen från hela Teatersverige framgår i de stöduttalanden som Svensk Scenkonst och Länsteatrarna redan formulerade i februari 2020.[3] Dessutom har landets fyra nordligaste regioner ingått samarbetsprojektet Kultur i Norr och identifierat samisk kultur som ett av tre prioriterade områden inom de kommande åren: »Att höja samhällets kunskap om urfolk och nationella minoriteter, både historiskt och samtida, är prioriterat för vår demokratiska utveckling och kulturella mångfald i regionerna.«[4]

Scenkonsten är en viktig plattform i en fungerande →

→ demokrati och den samiska scenkonsten borde vara en självklar nationell angelägenhet. Som nationalscen skulle Giron Sámi Teáhter få större möjlighet att turnera, öka antalet produktioner, fortsätta främja de samiska språken, utbilda unga samiska scenkonstnärer och, inte minst, nå ut med sina föreställningar till fler människor över hela Sverige och kunna föra uppföljande samtal med dem, vilket i sin tur skulle leda till större kunskap om samerna.

DEN FRÅGA SOM JAG avslutningsvis skulle vilja ställa här är om svenska regeringen och riksdagen vågar utropa en teater som i femtio år har gestaltat frågor kring dekolonisering till en nationalscen. Vågar de ge ökade medel och status till en teater som tar upp svenska statens och Svenska kyrkans koloniala övergrepp, vilket borde vara en självklar del av den svenska läroplanen? Och vågar de stödja scenkonst som berättar om skogsavverkningar, vattendämningar, markexploateringar och småstäder som behöver rivas och flyttas för att malmgruvorna ska kunna byggas ut? En sak är säker: Den dag då Giron Sámi Teáhter utropas till nationalscen har vi kommit ett steg längre när det gäller urfolkens rätt till kulturellt självbestämmande vilket förhoppningsvis leder till en utökad framtida dialog och, kanske i längden, en försoningsprocess.

DIRK GINDT

Dirk Gindt har ett forskningsprojekt om samisk scenkonst där han har följt repetitionsprocessen till Giron Sámi Teáhters *Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure*, talat med ensemblen, gått igenom arkivmaterial med mera.

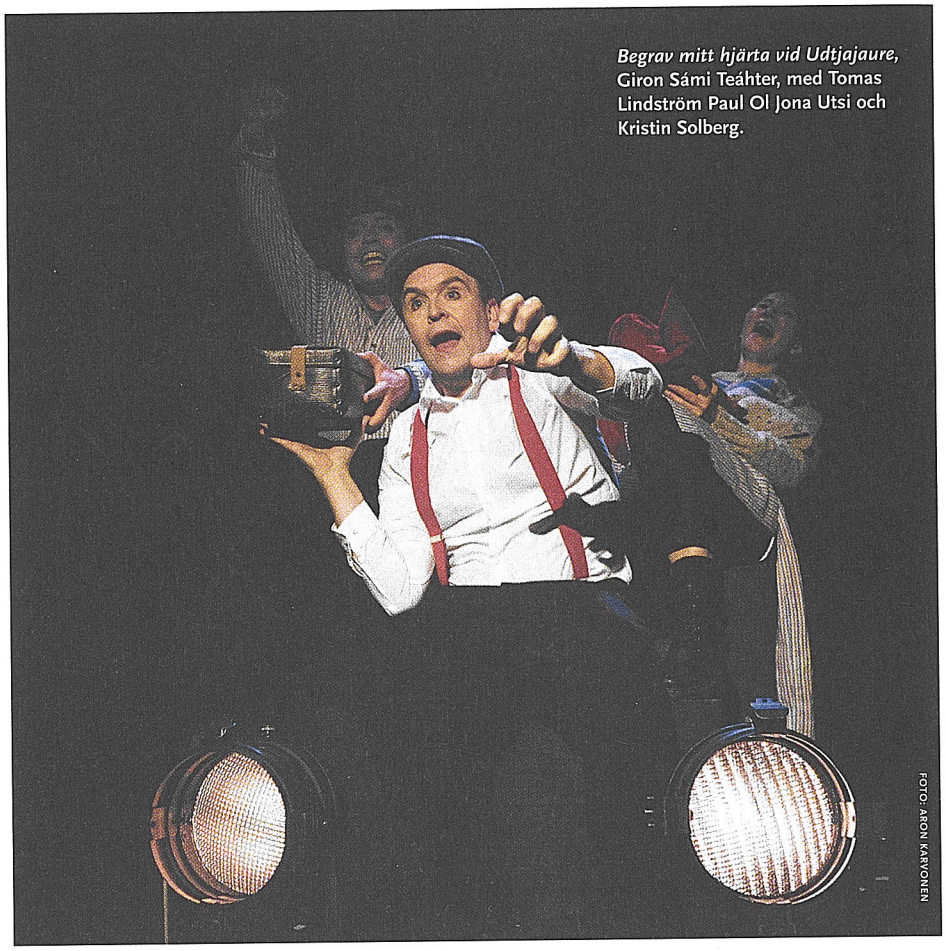

Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure, Giron Sámi Teáhter, med Tomas Lindström Paul Ol Jona Utsi och Kristin Solberg.

FOTO: ARON KARVONEN

»Vi faller hela tiden mellan olika stolar, när vi har så många finansiärer. Ge oss den status vi redan har. Gör saken enklare.«

Åsa Simma

Tips:

Ædnan, ett samarbete mellan Giron Sámi Teáhter och Riksteatern, fick avbryta sin turné på grund av covid-19-pandemin. Föreställningen har nypremiär den 5 februari 2022.

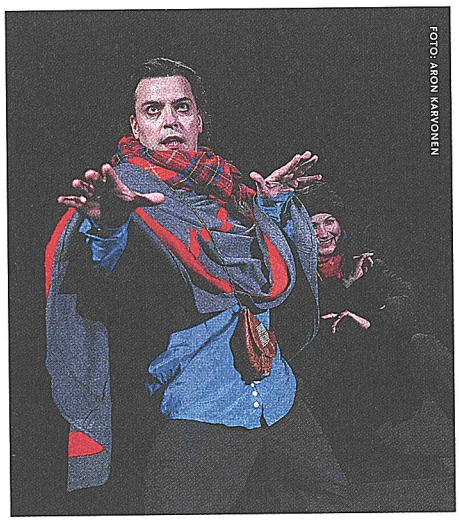

FOTO: ARON KARVONEN

Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure, Giron Sámi Teáhter, med Paul Ol Jona Utsi och Kristin Solberg.

1 Harriet Nordlund, *Utredning om samisk teater*, Kiruna: Kiruna kommun, 1990.
2 Sámediggi, »Samerna i Sverige«, 18 mars 2020, www.sametinget.se/samer.
3 www.svenskscenkonst.se/vaara-fraagor/samisk-nationalscen/; www.lansteatrarna.se/nyheter/lansteatrarna-i-sveriges-yttrande-om-en-samisk-nationalscen/
4 Kultur i Norr, »Kulturpolitiskt positionspapper«, Östersund 2020.